

ISTAKNUTE ŽENE IZ JASTREBARSKE I ZAGORSKE GRANE GROFOVA ERDÖDY

U radu je identificirano više od trideset istaknutih i zaslužnih žena iz jastrebarske i zagorske grane hrvatske velikaške porodice Erdödy. Provedena istraživanja potvrđuju da su one, uz promociju obiteljskoga života kao i odgoj brojne djece, istovremeno bile istaknute donatorice na različitim područjima kulture i prosvjete (škole, crkve, bolnice i druge ustanove; bravovštine i sl.). Promicale su i humanitarne djelatnosti. Budući da su u historiografiji još uvijek zapostavljena znanstvena istraživanja u pogledu uloge i značenja žene u cjelokupnoj hrvatskoj povijesti i kulturi, ovaj prilog želi također dati poticaj da se te nepravde isprave.

Uvod

Dosadašnja historiografija s pravom je istaknula da su Erdödy jedna od najmoćnijih, ali i zaslužnih velikaških obitelji u Hrvatskoj. Osim što je dala zemlji pet slavni hrvatskih banova: Petra II. (hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban (1557.-1567.), Tomu II. (1584.-1595. i 1608.-1614.), Žigmunda I. (1627.-1639.), Nikolu III. (1680.-1693.) i Ivana Nepomuka I. (1790.-1806.), brojni članovi ove velikaške obitelji istaknuli su se također i kao sjajni branitelji hrvatske zemlje od Turaka-Osmanlija, izvrsni gospodarstvenici, pri čemu su i nekoji od njih bili nepravedni i imali na svojim imanjima pobune podložnika, zatim također kao istaknuti graditelji kulture i civilizacije, donatori javnih zgrada i drugih institucija kao što su osobito crkve i škole, a mnogi od njih stupili su i u svećenički i redovnički stalež, gdje su nekoji obnašali i visoke crkvene dužnosti. Međutim, i ova velikaška obitelj imala je tijekom povijesti i više istaknutih i slavni žena, koje su svojim radom, ali i primjerima zadužile cjelokupnu hrvatsku kulturu i civilizaciju na brojnim područjima javnoga života. Stoga će upravo o njima i njihovim djelima biti riječi u ovome istraživanju.

I.

Praotac ove velikaške obitelji u Hrvatskoj bio je hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban (dalje hrvatski ban) Petar II. Erdödy (o. 1504. - Jastrebarsko, 1567.). Bio je čovjek odlučan i pobožan, ali i hrabar u obrani Hrvatske od tursko-osmanlijske agresije, ali se jednako tako borio i protiv nezakonitog bečkog centralizma u odnosu na Hrvatsku, njazinog bana i Sabor.¹ Prva supruga bana Petra II. bila je Margareta Erdödy, rođ. Tahy. Ona je umrla prije 1556. godine, a povjesničari su zabilježili, da se odlikovala kao vrsna upraviteljica njihovih velikih i brojnih imanja širom Hrvatske i Slavonije, osobito u vrijeme kada se njezin suprug nalazio na bojištima, jer hrvatski su banovi i osobno sudjelovali u obrani zemlje. Druga Petrova supruga bila je Barbara Erdödy, rođ. Alapić. Ona je bila majka dvojice njihovih sinova: starijeg Tome (? , 1558.,-Krapina, 1624.) koji je i u dva mandata bio hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban, i proslavio se u obrambenim ratovima s Turcima, osobito u sjajnoj pobjedi kod Siska 22. lipnja 1593. Drugi sin Barbare Alapić udate Erdödy bio je Petar III. (1560.-1613.) i od njega potječe hrvatska grana obitelji Erdödy sa sjedištem u Jastrebarskom. Budući da je Barbarin suprug ban Petar II. Erdödy umro

god. 1567. i bio zbog svojih, ali i njihovih zajedničkih donacija sahranjen u franjevačkoj crkvi u Jastrebarskom, Barbari je ostala časna dužnost, da osim upravljanja naslijeđenim imanjima brine za valjani odgoj svoja dva maloljetna sina. Pod njezinim upravljanjem oni su svoju mladost proveli na očevim imanjima, gdje su uz opću naobrazbu i katolički odgoj stjecali i sve potrebne vojne vještine, pa su tako obojica postali i istaknuti branitelji hrvatske zemlje od Turaka.

Supruga hrvatskoga bana Tome II. Erdödyja bila je Ana Marija Erdödy, rod. Ungand. Za Tomu II. udala se god. 1585. i po ondašnjem feudalnom pravu donijela mu je u miraz Stari grad Varaždin koji je od tada pa sve do god. 1925. u vlasništvu Erdödyjevih. Osim što je bila uzorna supruga i majka petero djece, četiri sina i jedne kćeri, Ana Marija Erdödy, također i hrvatska banica, odlikovala se kršćanskim rodoljubljem i donatorstvom, a njezine životne nazore kao i njezina supruga hrvatskoga bana Tome II. usvojila su i njihova djeca. Poimence su to Stjepan I. (1585.-1638.) koji se posvetio svećeničkom staležu. Njegov mlađi brat Krsto I. (1586.-1621.) utemeljitelj; je ugarske grane obitelji, a sudjelovao je također i u ratovima s Turcima. Treći sin bana Tome II. Erdödyja i njegove supruge Ane Marije Erdödy, rod. Ungand bio je Ivan II. (1589.-1626.) koji se također posvetio svećeničkom zvanju; zatim je slijedila kćer Elizabeta, također istaknuta donatorica o kojoj će kasnije biti nešto više riječi, i konačno četvrti sin Žigmund I. (1596.-1639.) koji je uz ostale visoke vojne i druge dužnosti bio također istaknuti donator, ali i hrvatski ban.

Premda je Ana Marija Erdödy zajedno sa svojim suprugom i hrvatskim banom Tomom II. darivala brojne crkve i samostane, i u svemu dijelila i njegovu političku sudbinu koja uključuje i obrambene ratove zajedno sa sjajnim pobjedama, ovdje ističemo veliku pobožnost i štovanje prema Majci Božjoj koju je njegovala grofica i hrvatska banica Ana Marija Erdödy, također i zajedno sa svojim suprugom, osobito i u pitanju zdravlja njihova najmlađeg sina Žigmunda I. koji je kao dijete često pobolijevao. Tako, kada je mali Žigmund bio u prvoj godini života stalno bolestan, njegova je majka Ana Marija Erdödy zajedno sa svojim suprugom, Tomom II. organizirala njihovo privatno hodočašće Majci Božjoj u Trsat. Svjedoči o tome i srebrni kip Madone s natpisom iz god. 1597. s grbovima obitelji Erdödy i Ungand, dar Tome Erdödyja i njegove supruge Ane Marije, namijenjen kao molba za ozdravljenje njihova jednogodišnjeg sina Žigmunda I. Taj njihov zajednički dar pomno se čuva još i danas u glasovitoj riznici franjevačkog samostana na Trsatu i svaki ga posjetitelj može vidjeti. Poznato je, da je ban Tomo Erdödy zajedno sa svojom suprugom dao 1593. obnoviti samostan i crkvu Bl. Djevice Marije u Jastrebarskom koju su 1572. od straha pred Turcima napustili dominikanci. Međutim, manje je poznato, da je Tomina supruga grofica Ana Marija Erdödy darovala god. 1610. bosanskim franjevcima još jednu crkvicu, i to na njenom naslijeđenom imanju i trgovištu Samobor, na mjestu izvan zidina grada, gdje je namjeravala njima sagraditi i samostan. Budući da je uskoro umrla, i to prije svoga supruga Tome, samostan je ipak na temelju njezine donacije sagrađen između 1618. i 1622. godine.

Jedina kći bana Tome II. Erdödyja i njegove supruge Ane Marije, bila je Elizabeta Erdödy, koja je također i jedna od najistaknutijih donatorica ove velikaške obitelji. Za Elizabetu znamo da je njezin prvi suprug bio grof Nikola I. Drašković, ali je on zbog bo-

lesti brzo umro pa se ona uskoro udala za baruna Justa Moskon, ali ni u ovom braku nisu imali djece. Međutim, Elizabeta Erdödy proslavila se kao velika dobrotvorka isusovaca u Zagrebu. Tako je 1643. godine darovala tisuću forinti za gradnju isusovačkog kolegija u Zagrebu koji se nalazio pored crkve Sv. Katarine na današnjem Gornjem gradu. U međuvremenu je Elizabeta Moskon, rođena grofica Erdödy, poklonila isusovačkoj crkvi Sv. Katarine na Gornjem gradu u Zagrebu monstrancu (pokaznicu) od srebra tešku blizu pet funti i srebrnu ploču s likom Majke Božje Loretske, a u svome dvoru u Samoboru uz posredstvo isusovaca mirila je zavađene velikaše, Za gradnju glavnog oltara u istoj crkvi Sv. Katarine darovala je 1200 forinti, ali ga nije vidjela jer je umrla već 1653, a oltar je bio završen najkasnije 1659. A njezin muž barun Justo Josip, darovao je, čini se poslije njezine smrti, financijski prilog za nabavu orgulja u istoj crkvi. Osim toga, Elizabeta barunica Moskon, rođena grofica Erdödy, smatra se velikom i trajnom dobrotvoricom isusovačkog kolegija u Zagrebu. Njihovu kolegiju oporukom je ostavila tisuću forinti, zatim dva oveća žezla od kovana srebra, križić od lijevana zlata urešen draguljima i dijamantima te jedan perzijski sag. Sahranjena je u crkvi Sv. Franje u Zagrebu, ali je dan prije, njezino mrtvo tijelo uneseno u crkvu Sv. Katarine na Gornjem gradu u Zagrebu, gdje su odslužene vrlo svečane zadušnice. Kako je zabilježio isusovački kroničar, za sve to vrijeme crkva je bila sva obložena crnom tkaninom i urešena pjesničkim amblemima. Nakon zadušnica jedan je svećenik, dakle član isusovačkog kolegija, izrekao pohvalnu besjedu dostojnu tako plemenite gospode (encomium tali Heroina dignum). Bila je to utjeha Erdödyma, koji su bili nazočni s brojnim predstavnicima visokog o ostalog hrvatskog plemstva.²

Slavna grofica Ana Marija Erdödy, rođena Keglević, udala se za grofa Žigmunda I. Erdödyja, kasnije i hrvatskoga. Ona je bila kći grofa Ivana Keglevića, i nakon njegove smrti Erdödy su naslijedili polovicu krapinsko-kostelskog vlastelinstva, a bili su također suvlasnici samoborskih posjeda i imali su udjela u jastrebarskom vlastelinstvu. Premda su oboje bili donatori franjevačkog samostana i crkve Navještenja Bl. Djevice Marije u Klanjcu te isusovačkog samostana i crkve Sv. Katarine u Zagrebu (izrijeком se spominje samo njezin muž ban Žigmund Erdödy), povijesna vrela izrijeком svjedoče da je grofica Ana Marija (rod. Keglević) u svojoj oporuci god. 1638. ostavila za buduću franjevački samostan u Krapini tisuću forinti srebra i dvanaest kmetova za težačke poslove. Budući da je ban Žigmund Erdödy uskoro umro (1639.), a još ranije i njegova supruga Ana Marija Erdödy, njezin brat grof Franjo Keglević, također istaknuti donator franjevac u Krapini, izvršio je i oporuku svoje sestre. U znak zahvalnosti prema svojim dobrotvorima franjevci i danas čuvaju u svom samostanu portrete grofice Ane Marije Keglević, udate Erdödy i njenog brata Franje Keglevića. Recimo i to, da su ban Žigmund Erdödy i njegova supruga Ana Marija imali samo jednog sina Tomu IV, ali je on rano umro.³

Kao što je spomenuto Petar III. Erdödy utemeljitelj je jaskanske (jastrebarske) grane ove velikaške obitelji sa sjedištem u istome gradu. Da bi obnovili duhovni život u narodu, grof Petar III. Erdödy kao i njegovi nasljednici dovodili su franjevce, a kasnije i druge redovnike u brojne hrvatske gradove, te gradili prekrasne dvorce i vojne, dakle obrambene utvrde, te brojne samostane, crkve i škole. Osim toga, i grof Petar III. Erdödy osobno se odlikovao u mnogim obrambenim bojevima s Turcima i zato je primio brojna visoka

vojna priznanja. U braku sa svojom suprugom Suzanom, rodom Stubenberg, imao je sedam sinova i dvije kćeri, koje su također istaknute donatorice. Najstariji njihov sin bio je Petar IV. Erdödy koji se također posvetio vojnoj službi. Umro je god. 1659., a u braku sa svojom suprugom Anom Marijom, rod. Gregorijanec, imao je problema, pa se brak već god. 1624. raspao, što je i razlog da ova obiteljska grana nije ostavila potomstva. Ana Marija udala se potom za svoga podložnika (kmeta) Ivana Matejevića, zvanog Marčinko, ali je zbog toga doživljavala velikih neugodnosti od susjednih plemića. Zbog toga je Ana Marija molila i dobila zaštitu kod kralja Ferdinanda III. Habsburškog, a njezin drugi muž Marčinko, još je za života njezinog prvog supruga Petra IV. Erdödyja, postao plemić (god. 1649.), premda se tome protivio manji dio plemstva na Hrvatskome saboru. Osim toga, Ana Marija Gregorijanec tužila je svoga prvog muža i osobno hrvatskome banu, tada Žigmundu I. Erdödyju, ali se on, kako se čini nije, želio osvrtni na njezine tužbe, jer je Anu Mariju također i njezin bivši suprug grof Petar III. Erdödy tužio zbog njezine nevjere.⁴

Petrov mlađi sin Vuk I. (umro 1645.) također je visoki vojni časnik i branitelj hrvatske zemlje od tursko-osmanlijske agresije i istaknuti donator. U braku sa svojom suprugom Barbarom Erdödy rod. Turóczy uveden je god. 1638. u posjed vlastelinstva Ludbreg i Vinica gdje se ističu i kao poznati dobrotvori i graditelji. Imali su tri sina: Nikolu III. (1630.-1696.) koji je također i hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban, ali i istaknuti dobrotvor. Istaknuti donatori, ali i branitelji hrvatske zemlje bili su također i njihovi sinovi Vuk II. i Juraj II. također i sa svojim suprugama, ali o tome kasnije.

Ostali sinovi grofa Petra III. Erdödyja i njegove supruge Suzane, rod. grofice Stubenberg bili su Nikola II. i Tomo II, koji su također visoki vojni časnici i donatori, ali umiru kao neženje i bez potomstva, te Valentin II. Erdödy za kojega znamo da se školovao u Grazu zajedno sa svojim sedmim bratom Franjom I. Erdödyjem i koji je već u mladosti ušao u benediktinski red. Njihov šesti brat bio je Šimun Erdödy koji je ostavio sina Žigmunda II. koji također umire bez potomstva.

Grof Petar III. Erdödy i njegova supruga Suzana Erdödy, rodom grofica Stubenberg osim sedmero sinova, koje smo upravo spomenuli, imali su još i dvije kćeri. Bile su to Barbara Erdödy koja se udala za grofa Petra III. Šimuna Ratkaja Velikotaborskog i bila majka njihova jedinoga sina Jurja Ratkaja (1612.-1666.) koji se posvetio svećeničkom zvanju i kasnije postao zagrebački kanonik. Juraj se također posvetio i povijesnoj znanosti te na latinskome jeziku napisao i znamenitu knjigu koja u hrvatskome prijevodu ima naslov Povijest kraljeva i banova Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (Beč, 1652.) a svoju znanstvenu vrijednost zadržala je sve do danas. Međutim, i grofica Barbara Erdödy udata Ratkaj spominje se kao donatorica. Na temelju njezine oporuke koju je sastavila 15. ožujka 1665. jasno je da je osobito mnogo pomagala pavlinski red te crkvu Sv. Mihovila pod Taborom, a zajedno sa svojom mladom sestrom Anom Marijom Erdödy i crkvu Sv. Katarine u Zagrebu.⁵

Grofica Ana Marija Erdödy bila je zaručnica hrvatskoga bana Nikole Frankopana (ban 1616.-1622.), ali je on odvrkao zaručnicu. Budući da njezin otac Petar III. Erdödy više nije bio živ (umro je 1613.) parnicu protiv bana Nikole Frankopana podigao je očevo brat Tomo II. Erdödy, također bivši hrvatski ban i stric napuštene zaručnice grofice Ane Ma-

rije Erdödy. Povijesna vrela svjedoče da je parnica odjeknula cijelom Kraljevnom Hrvatskom i pročula se čak do carskog dvora u Beču. Vodila se u rujnu god. 1621. pred duhovnima stolom u Zagrebu, a u ime Erdödyjevih zastupao ju je renomirani gradski odvjetnik Ivan Krušelj, koji se oštro obrušio na bana Nikolu Frankopana. Kada se Krušelj još istoga dana vraćao s Kaptola kući u Gornji grad, bio je od banovih ljudi uhvaćen i isprebijan te odveden u zatočeništvo u Frankopanovu utvrdu Grebengrad, gdje je uskoro, slomljen teškim mukama i umro.⁶ Međutim, grofica Ana Marija Erdödy nije se više udavala, ali se spominje kao donatorica. Godine 1632. i to prigodom posvete crkve Sv. Katarine u Zagrebu na Gornjem gradu, i koja je tada u vlasništvu zagrebačkih isusovaca, grofica Ana Marija Erdödy zajedno sa svojom sestrom Barbarom "nadvisila je sve darovatelje". Barbara je darovala crkvi zlatnu posudu, a Ana Marija Erdödy srebrnu posudu urešenu dragim kamenjem. Prema zapisu službenog izvjestitelja, odnosno isusovačkog kroničara, bili su to "kraljevski darovi" ako se uzmu u obzir teška vremena i siromaštvo Kraljevine.⁷ Kao što znamo, Hrvatska se još uvijek morala grčevito braniti od Turaka, a dobar dio Hrvata morao je sudjelovati u dobro poznatom Tridesetgodišnjem ratu u Njemačkoj koji je, ustvari, vjersko-politički rat (1618. -1648.).

Hrvatsku granu grofova Erdödy sa sjedištem u Jastrebarskom nastavili su potomci Vuka I. Erdödyja i njegove supruge Barbare, rodene Turóczy. Njihov sin Vuk II. Erdödy školovao se u Grazu, ali je kasnije i on sudjelovao u obrambenim ratovima protiv Turaka. Nakon očeve smrti (god. 1645.) naslijedio je, zajedno sa svojora suprugom Barbarom Erdödy, rođenom groficom Drašković, posjed Vinicu u Varaždinskoj županiji. Vukovoj supruzi Barbari (rod. Drašković) i njezinoj sestri Ivani Magdalen Drašković, supruzi bana Nikole III. Erdödyja, posvetila je Bratovština Sv. Barbare u Brdovcu svoj prvi tiskani molitvenik na hrvatskome jeziku (tiskan u Beču god. 1678.) u znak zahvalnosti za njihove donacije. Ta je Bratovština utemeljena god. 1675. u župnoj crkvi Sv. Vida u Brdovcu (nedaleko Zagreba), a nje govala je pobožnost prema Sv. Barbari djevici i mučenici s molitvama za sretnu, tj. kršćansku smrt. Odmah iza glavnog naslova molitvenika kojega su svojim donacijama pomogle tiskati spomenute grofice, nalaze se i posve kratke pouke o svrsi Bratovštine Sv. Barbare, kojoj su vjerojatno pripadale i obje grofice; zatim su tu pravila kao i druge potrebne upute. Vuk II. Erdödy i njegova supruga Barbara nisu ostavili potomstva.⁸

I Vukov stariji brat Juraj II. školovao se u Grazu. Uz naslijedeno vlastelinstvo Ludbreg, posjedovao je i vlastelinstvo Belec (nakon 1657.) koje je nakon njegove smrti (1674.) naslijedila njegova supruga Elizabeta Erdödy (rođena grofica Keglević). Ona je lokalitetu Kostanjevec (Kostanjec) sela Belec bila donatorica glasovite crkve Sv. Marije Snježne koja se spominje već u XIII. st. O svome trošku podigla je i lijep drveni tornjić (1674.) koji je resio crkvu sve do sredine XVIII. st. Crkva je tada uz nekoje pregradnje dobila današnji izgled, a urešena je i prekrasnim iluzionističkim slikarijama te kvalitetnim inventarom, što sve daje crkvi biljeg zrelog baroka i kao takovu ubraja među najbolja ostvarenja barokne umjetnosti kod nas.⁹ Elizabeta je također bila donatorica pavlinskoga samostana i crkve u Lepoglavi, kapucina u Varaždinu i župne crkve Sv. Vida u Brdovcu. Umrla je god. 1706. A u braku sa svojim suprugom Jurjem II. bila je majka četvero djece koja su sva umrla nekoliko godina prije svoje majke. Najstariji su bili sinovi Žigmund

III. i Petar V. koji su umrli u mladenačkoj dobi. Treći sin bio je Franjo II. Erdödy koji je obnašao visoke političke dužnosti u zemlji, ali i vojne i sudjelovao je u obraberenim ratovima s Turcima. Bio je također i donator franjevačkog samostana u Klanjcu, te isusovaca u Zagrebu. Njemu kao i njegovoj mlađoj braći Petru V. i Žigmundu III. posvetio je proslavljeni hrvatski književnik, također i isusovac, o. Baltazar Milovec svoju glasovitu molitvenu knjižicu Dušni vrt, koja je uz njihovu potporu tiskana na hrvatskome jeziku u Beču god. 1664. U posveti se također navodi želja autora o. Milovca da i oni, kao i njihovi slavni pređi "budu jednom na diku obitelji i na korist domovini." Franjo II. Erdödy (umro 1694.) u braku sa suprugom Marijom Kristinom, rođenom groficom Wogensperg nije ostavio potomstva. Njihova jedina sestra Ana Kristina Erdödy (umrla 1678. ili 1679.) bila je supruga Žigmunda II. Ratkaja Velikotaborskog, a njihov jedini sin Adam Benedikt posvetio se svećeničkom zvanju te bio imenovan za srijemskog biskupa.¹⁰

Grofica Ivana Magdalena Drašković bila je prva supruga proslavljenog hrvatskoga bana Nikole III. Erdödyja kojemu je između ostaloga pripala čast osloboditi istočnu Slavoniju i hrvatsko Podunavlje te Banovinu Liku i Krbavu od tursko-osmanlijske okupacije krajem 17. stoljeća. Riječ je o dobro poznatom dugom ratu za oslobođenje od Turaka (1683.-1691.), a na njegovom početku ban Nikola Erdödy obratio se zajedno sa zagrebačkim biskupom Martinom Borkovićem i Hrvatskim saborom papi Inocentu XI. s molbom za finacijsku pomoć koju su i dobili u visokom iznosu od 25.000 forinti, na čemu se ban Nikola Erdödy zajedno sa Saborom također zahvalio papi. Međutim, ban Nikola Erdödy isticao se kao uzoran krsćanin već od mladosti i kao donator, osobito isusovačkog reda u Zagrebu, franjevac u Jastrebarskom i Klanjcu, te pavlina u Lepoglavi. U istim donacijama odlikovao se i zajedno sa svojom suprugom Ivanom Magdalenom (Julijanom) rođ. groficom Drašković. Među njima ističe se i donacija iz god. 1674. kada su glavni grad Zagreb, a posebno isusovački samostan i crkva Sv. Katarine na Gornjem gradu, teško stradali od požara. Sve do danas sačuvao se izvorni ugovor na hrvatskome jeziku što su ga ban Nikola Erdödy i njegova supruga banica Ivana Magdalena Erdödy potpisali u Zagrebu 30. ožujka 1674. s kaptolskim majstorom Matijom Erlmonom, kojemu su ban i banica za trud i utrošeni materijal i druge troškove isplatili 1100 forinti i još nekoje druge doprinose za vrijeme izvedbe i uređenje glavnog oltara u istoj crkvi. A god. 1690. nakon oslobođenja Kostajnice dao je ban Nikola Erdödy zajedno sa svojom suprugom Ivanom Magdalenom dovesti u grad franjevce, a pomagali su i izgradnju njihova samostana i crkve. U braku sa svojom prvom suprugom Ivanom Magdalenom ban Nikola Erdödy imao je samo jednog sina Tomu V. Erdödyja koji umire mlad, a uskoro i njegova majka Ivana Magdalena.¹¹ Druga supruga proslavljenog hrvatskoga bana Nikole III. Erdödyja bila je Izabela Rozina Gallenberg i ona je rodila banu dvoje djece: kćer Anu Barbaru Erdödy i sina Nikolu IV Erdödyja. Ana Barbara udala se za Dizmu Andriju Auersperga i oni su kasnije nasljednici imanja Bosiljevo i Belec. Međutim, jedini sin bana Nikole III. Erdödyja i njegove druge supruge Izabele Rozine, Nikola IV. Erdödy (1691.-1706.) imao je svega dvije godine života kad mu je umro otac, a i on je umro mlad u petnaestoj godini života. S njime je izumrla i hrvatska (jastrebarska) grana ove velikaške obitelji. Recimo i to, da je grofica Izabela Rozina Erdödy, rođ. Gallenberg, povjerala upravo Pavlu Ritteru Vitzeviću dio priprema za svečani pogreb svoga supruga Nikole III. Erdödyja, hrvatskoga bana, i on je kao i ban Tomo II. Erdödy sahranjen u zagrebačkoj katedrali u grobni-

ci do oltara Majke Božje. Banova udovica Izabela Rozina preudala se nekoliko godina kasnije za grofa Žigmunda Batthyányja (prije 1699.) kojemu je dovela i svoga petogodišnjeg sinčića Nikolu IV. Erdödyja, koji je nažalost uskoro umro (1706.).¹²

II.

Imanja jastrebarske grane ove velikaške obitelji naslijedili su potomci već spomenutog Krste I. Erdödyja (1586.-1621.) i njegove supruge Ane Marije Erdödy, rod. Ungand, koje novije historiografija rado naziva pripadnicima zagorske grane grofova Erdödy, i koja će se kasnije identificirati kao starija i mlada grana istog roda.¹³

Supruga Krste I. Erdödyja bila je Barbara Thurzó, koja se pet godina nakon Krstine pre-rane smrti preudala za grofa Ivana Draškovića III. (1626.) i kojemu je dovela svoje četvero malodobne djece iz prvoga braka. Bili su to Juraj I. (umro 1699.), Mirko I. (1620.-1690.), kćer Elizabeta Erdödy (umrla 1641.) i Gabrijel I. (umro 1678.). Juraj I. Erdödy u braku sa svojom suprugom Elizabetom, rod. Batthyány ustvari je praotac nove hrvatske grane Erdödyja, koja će u svojim potomcima, ali i istaknutim donatorima i donatoricama također, ostati u Hrvatskoj sve do kraja Drugoga svjetskog rata, kada će nakon 1945. ostati bez svojih imanja, i stoga će nekoji od njih i napustiti zemlju. Juraj I. bio je veliki župan Varaždinske županije, a obnašao je i brojne druge visoke političke dužnosti. Zajedno sa svojom suprugom Elizabetom obnavljao je franjevački samostan i crkvu u Remetincu ispod Grebengrada (1645.-1657.).

Jurjev brat Mirko I. Erdödy bio je također veliki župan varaždinski, a povjerene su mu i druge visoke političke dužnosti.

U braku sa svojom suprugom Evom rod. Forgács, poznat je i kao donator franjevačkog samostana u Klanjcu, ali se također kroz dugi niz godina sukobljavao s građanima trgovišta Jastrebarsko, jer nije poštivao njihove pravice (1646.-1670.), a zbog njegovih nasilnih postupaka i nametanja novih tereta, pobunili su se i njihovi kmetovi na vlastelinstvu Novigrad u Posavini, što je izazvalo opću pobunu na tom području (1655.-1659.) te ponovo 1670. -1671. godine. U braku sa svojom suprugom Evom, Mirko Erdödy imao je samo jednog sina Adama koji u braku sa svojom suprugom Elizabetom rod. Rakóczy nije ostavio potomstva. Ona se ubrzo nakon muževe smrti preudala za njegova bratića Jurja III. (umro 1712.) kojemu također nije ostavila potomstva, ali je zajedno s njime također istaknuta donatorica franjevačkog samostana i crkve u Klanjcu. Naime, i grofica Elizabeta Erdödy, rod. Rakóczy, ostavila je veću sumu novca franjevačkoj crkvi u Klanjcu, te je i ona, uz Jurja III. također sahranjena u tamošnjoj crkvi Navještenja Blažene Djevice Marije u pobočnoj kapeli Sv. Franje.¹⁴ Međutim, potomci Gabrijela I. Erdödyja i njegove supruge Judite, rođene Amadé (umrla 1678.) nisu ostavili potomstva, ali niti većega traga u donatorstvu, pa tako ni njihove supruge. Potomstvo je ostavio samo Jurjev rođak Juraj IV. Leopold (1672.-1759.) koji u braku sa suprugom Terezijom, rod. Esterházy ima pet sinova i kćer Mariju Josipu Erdödy, koja kao i prva dva njezina brata umiru još u mladosti (Josip II. i Danijel).¹⁵ Njihov mlađi brat Antun I. Gabrijel oženjen groficom Josipom Erdödy bio je također donator franjevačkog samostana u Klanjcu, ali nije ostavio potomstva. Njihov najmlađi brat Ivan Nepomuk I. Erdödy (1725.-1789.) imao je također

kao i njegovi preci velike posjede i u Ugarskoj i tamo obavljao također visoke političke dužnosti i službe, ali ni on kao ni njegovi sinovi nisu ostavili potomstva.¹⁶

Ladislav II. Erdödy (1693.-1747.) i njegova supruga Ana Marija Illesházy (umrla 1765.) utemeljitelji su starije grane Krste I. Erdödyja, odnosno njegova sina Jurja I. i koja u svojim brojnim potomcima u Hrvatskoj, ali i Ugarskoj izumire 1935. godine. Međutim, Ladislav II. i njegova supruga Ana Marija Erdödy, rođ. Illesházy također su istaknuti donatori franjevačkog samostana u Klanjcu, a Marija Ana Erdödy je kao udovica izgradila u istoj crkvi oltar Sv. Franje Asiškog (1757. godine) U braku su imali sedmero djece. To su dvije najmlađe kćeri Franjica i Marija, koje umiru vjerojatno još u dječjoj dobi i pet sinova. Najstariji njihov sin Nikola V. (umro 1760.) živi pretežno u Ugarskoj i njegovi maľobrojni potomci izumiru u tijeku 20. stoljeća. Drugi sin Aleksandar IV. umire 1793. bez potomstva, a bez potomstva umiru i njegova dva najmlađa brata Karlo II. i Žigmund IV. Njihov srednji brat bio je Ivan Nepomuk II. Erdödy (1733.-1806.) koji je i hrvatski ban, a proslavio se i dobro poznatom izrekom: "Kraljevstvo Kraljevstvu ne propisuje zakone" (Regnum regno non praescribit leges). Prva i druga supruga hrvatskoga bana Ivana II. Nepomuka Erdödyja bile su Mađarice. Prva Ana Széchényi, a nakon njezine smrti ban je uzeo drugu suprugu Tereziju Pálffy. S njima u braku imao je sedmero djece, među njima i jedinu kćer Suzanu Erdödy koja umire u djevojačkoj dobi. Ona je u svojoj petnaestoj godini života (god. 1807.) ispjevala prigodnicu svojoj majci Tereziji Erdödy (rođ. Pálffy) i koja je tiskana u Zagrebu i sačuvana sve do danas.¹⁷ Međutim, Terezijina dva sina, Aleksandar i Karlo također umiru u mladosti. Najstariji njezin sin Petar VI. Erdödy u braku sa suprugom Anom Marijom Erdödy (rođ. groficom Niczky (1778.-1837.) imao je samo jednog sina Augusta koji umire kao dječak u desetoj godini života. Međutim, Ana Marija Niczky, udata Erdödy, bila je od početka 19. st. u prijateljskim vezama s L. van Beethovenom, koji je njoj posvetio i više svojih skladbi. A pisma koja joj je pisao objavljena su kasnije u Leipzigu (god. 1867.). Međutim, Tomo VI. (umro 1808.) i Žigmund V. (umro 1815.) najmlađi su sinovi hrvatskoga bana Ivana Nepomuka II. ali njihovi potomci umiru također u mladáhnoj dobi.¹⁸

Juraj V. Erdödy bio je drugi sin hrvatskoga bana Ivana Nepomuka II. Erdödyja i jedino je on ostavio potomstva. Ime Jurjeve supruge ne nalazi se u objavljenim genealogijama, ali se navode imena njihove jedine kćeri Amalije Erdödy (rođena 1800. i udana Pálffy, vjerojatno u Ugarsku), te trojice sinova. Bili su to najmlađi Antun, a njegovi praunuci izumiru tijekom druge polovice 20. stoljeća. Srednji sin Jurja V. Ivan Nepomuk III. (1794.-1879.) u braku sa svojom suprugom Terezijom Erdödy rođ. Racz_nski (1820.-1909.) nije ostavio potomstva. Ali se Terezija Erdödy bavila slikarstvom i bila dobar poznavalac umjetnosti. a također se spominje i kao donatorica. Pomagala je razvoj školstva u varaždinskoj županiji, pa joj je stoga i povjerena čast da bude kuma školske zastave u gradu Varaždinu na dan 28. svibnja 1899. Sagrađila je također i u Vinici školu za djevojčice, a 1897. utemeljila je i zakladu za održavanje školske zgrade. Godinama je darivala siromašnu školsku djecu odjećom i obućom, pa je narodu ostala u sjećanju kao dobrotvorica i plemenita žena. Nakon smrti svoga supruga ona je naslijedila Banjske dvore i tamo je posjedovala velike zbirke slika, sagova, pokućstva posuđa i drugo, ali je sve to iz-

gorjelo ubrzo nakon njezine smrti (1919.). Recimo i to, da je Terezija sahranjena uza svo- ga supruga u kapeli u perivoju Banjskih dvora.¹⁹

Najstariji sin Jurja V. bio je Karlo V. (1793.-1836.) koji je u braku sa svojom suprugom Henrijetom Harbuval Chamare (1795.-1841.) poznat i kao istaknuti donator franjevačkog samostana u Klanjcu gdje je i pokopan, a kasnije i supruga Henrijeta. Imali su jedinog sina Jurja VII. i dvije kćeri Sidoniju i Aleksandrinu. Međutim, Juraj VII. Erdödy (1823.-1849.) koji je i istaknuti pristaša politike hrvatskog narodnog preporoda kao i njegova supruga Amalija Erdödy, rođena grofica Oršić, nisu imali muškoga potomka, osim jedi- ne kćeri Olge Erdödy (rod. 1845.) koja se kasnije udaje za baruna Metela Ožegovića i zajedno s njime podupire hrvatsku politiku, osobito u doba vlade bana Khuen-Hé- derváryja (1883.-1903.). Aleksandrina Erdödy (1829.-1877.) bila je mlada kći Karla V. Erdödyja i njegove supruge Henriete. Još i prije udaje za baruna Kulmera ona se istica- la kao donatorica hrvatskih preporodnih ustanova. Zajedno sa svojom sestrom Sidoni- jom i Josipom Vancaš ona je suutemeljiteljica “zagrebačkog pjestovališta” (1850.), ustvari prvog gradskog zavoda za siromašnu i nezbrinutu djecu, a kroz više godina bila je i pokroviteljica Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu (1866.-1874.).²⁰

Njezina starija sestra Sidonija Erdödy (1819.-1884.), udata Rubido (1843.) proslavila se ta- koder kao donatorica i pokroviteljica Hrvatskoga glazbenog zavoda (1861.-1865.). Najve- ću slavu postigla je kao primadona prve hrvatske opere “Ljubav i zloba” (prazvedba 28. ožujka 1846.) i na sljedećim izvedbama (29. i 30. ožujka te 2., 4., 19., i 24. travnja iste go- dine) na kojima je tumačila glavnu žensku ulogu, Ljubicu, i prema suvremenim izvješći- ma javnih glasila, svojim autoritetom, ali i znanjem, bitno pridonijela velikom uspjehu prve hrvatske opere (koju je uglazbio mladi Vatroslav Lisinski). No još i ranije, Sidonija je uživala veliki ugled i štovanje u hrvatskoj javnosti, jer se javno pridružila mladim hr- vatskim preporoditeljima već god. 1835. svojim sudjelovanjem u “domorodnim” koncert- nim predstavama, ona plemkinja, zajedno s ostalim građankama u vrijeme kada je feu- dalni poredak zajedno sa staleškim razlikama bio vladajuće društveno uređenje.²¹

Ljudevit I. Erdödy (1694.-1753.) i njegova supruga Kristina Erdödy, rod. grofica Stuben- berg (umrla 1750.) utemeljitelji su mlade grane Krste I. Erdödyja, odnosno njegova sina Jurja I. i koja u svojim mnogo manje brojnim potomcima od starije grane izumire sa Stje- panom IV. Erdödyjem jastrebarskim (1848.-1922.) koji je, ustvari, ostao neženja te njego- vim nećakom Rudolfom II. Erdödyjem (1883.-1932.) koji početkom 20. stoljeća rasproda- je svoja imanja te napokon odlazi iz Hrvatske.

U braku sa suprugom Kristinom Erdödy (rod. Stubenberg) Ljudevit I. Erdödy imao je tri sina: Josipa III. Kristijana (1741.-1763.) koji umire mlad; zatim Leopolda I. (1740.-1770.) ko- ji takoder prerano umire i ostavlja mladu udovicu Julijanu Erdödy, rođenu groficu Dra- šković, a njihov jedini sin Franjo III. (rođen 1768.) umire još kao dijete. Međutim grofica Julijana Erdödy, rođena Drašković, svirala je glasovir i njezina notna knjiga sačuvana je do danas (ostavština Fr. Ks. Kuhača u Zagrebu). Nakon smrti svoga prvog muža Leopold- da I. ona se preudala za njegova mlađeg brata Ladislava III. (1746.-1786.) koji je takoder posjedovao znamenitu zbirku muzikalija i to u Beču, koju je, vjerojatno, njegova druga supruga Agata Schilfried ubrzo nakon njegove smrti rasprodala u dobrotvorne svrhe. Naime, prva supruga Julijana umrla je god. 1784. Zanimljivo je spomenuti da se njezin

portret, djelo slavnog majstora J. M. Millitza, danas čuva u Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu. Portret prikazuje Julijanu u doba njenog kratkog udovištva, dakle prije ponovne udaje. Naime, na glavi ima za ono vrijeme uobičajeni "udovički šiljak" te u sredini tjemena tanki crni veo koji pada na ramena i okružuje izrez haljine. U ušima su crne naušnice od jeta sa po tri velika privjeska u obliku kaplje, a oko vrata vezana je crna vrpca. Haljina je crna s velikim ovalnim izrezom koji je zarubljen tankim bijelim naborom. Rukavi su do lakata zvonoliki. Gornji dio haljine je uz tijelo, a na lijevoj strani prsa pričvršćen je Red zvjezdastog križa. Suknja je široka i nabrana.²²

U braku sa svojom drugom suprugom Agatom Ladislav je imao sina Jurja VI. (1785.-1859.) koji u braku sa suprugom Marijom Aspermont Lindern (1787.-1866.) ima tri sina: Stjepana III., Ljudevita III. i Karla VI. Međutim, grofica Marija Erdödy, rođ. Aspermont Lindern u braku sa svojim mužem poznata je i kao donatorica. Zajedno su dali u Mađarevu kraj Novog Marofa sagraditi župnu crkvu sv. Vida (1824.) i osnovnu školu (1845.). Njihov najstariji sin Stjepan III. u braku sa suprugom Justinom Erdödy (rođ. Müller Hornstein (1817.-1845.)) imao je tri sina, od kojih prva dvojica Ladislav IV. Gobert i Franjo IV. umiru već u mladosti. Najmlađi Julije (rođ. 1845.) u braku sa suprugom Emilijom Erdödy (rođ. Széchény) imao je dva sina: Tomu IX. (rođ. 1886.) koji umire mlad te Ljudevita IX. (1890.-1926.) koji također umire bez potomstva. Drugi sin Jurja VI. Erdödyja i njegove supruge Marije Erdödy (rođ. Aspermont Linden) bio je Ljudevit III. (1814.-1883.) koji u braku sa suprugom Jankom (rođ. Reiman) ima samo jednog sina Jurja VIII. (rođ. 1843.) koji također umire mlad i bez potomstva.

Treći sin Jurja VI. i njegove supruge Marije bio je Karlo VI. Erdödy (1816.-1864.) koji u braku sa svojom suprugom Julijanom (rođ. Kolowrat) ima tri sina i kćer Juliju. Sinovi su: Rudolf I. (rođ. 1846.) te Stjepan IV. (1848.-1922.) koji umire u Jastrebarskom bez potomstva (ostao je neženja) te Franjo V. (rođ. 1853.) koji, kako se čini umire mlad. Međutim, njihova sestra Julija Erdödy bila je slikarica. Rođena je u Bratislavi 11. rujna 1847., a o njezinu školovanju kao i umjetničkom djelovanju ima malo zapisa. Slikala je na ulju, temperi i akvarelu. Od sačuvanih slika u Trakošćanu, gdje je i živjela nakon udaje za grofa Ivana Draškovića IX. ističu se obiteljski portreti supruga i brata, likovi seljanki iz okolice Bednje, slika dvorca Bisag i drugo. Uspješno je radila kopije, također i po djelima E. Marilla i P.P. Rubensa (primjerice Madona s Djetetom, Dva dječaka, itd.). Umrla je u gradu Trakošćanu 11. svibnja 1901. bez potomstva.²³

Najstariji sin Karla VI. Erdödyja i njegove supruge Julijane bio je Rudolf I. (rođen 1846.) koji u braku sa groficom Lujzom Erdödy (rođ. Drasche von Wartinberg) ima sina Rudolfa II. (1883.-1932.) koji također umire bez potomstva, a s njime nestaje i ova hrvatska grana grofova Erdödy. Međutim, Rudolf I. Erdödy i njegova supruga Lujza bili su istaknuti donatori.

Kako pomno bilježe stariji i noviji istraživači²⁴ grofica Lujza Erdödy potječe iz plemićke obitelji Drasche von Wartinberg, a rođena je u Beču god. 1856. Kao i mnoge druge plemićke kćeri i ona je odgajana u glasovitom bečkom zavodu "Sacre Couer" (Presveto-ga Srca) gdje je primila visoku naobrazbu, dobro poznavanje stranih jezika, a razvila je i smisao za glazbu. U šesnaestoj godini života udala se u Hrvatsku za grofa Artura Schlippenbacha, poznatog maruševačkog vlastelina i gospodara. Rodila je petero djece, ali

su tijekom godina, osim jedine kćerke, svi rano pomrli, i to od tada neizlječive bolesti tuberkuloze. Od iste bolesti umro je uskoro i njezin muž.

Godine 1881. udala se grofica Lujza za grofa Rudolfa I. Erdödyja i u braku s njime imala je, kako je spomenuto, sina Rudolfa II. Erdödyja. Međutim, grofica Lujza Erdödy i njezin suprug Rudolf I. Erdödy, kao i raniji novomارفski Erdödyji, velikodušno su pomagali širenje kulture i prosvjete, osobito gradnjom škola i crkava. Tako su god. 1889. izgradili osobito lijepu školu u Madžarevu, a grofica Lujza je tamošnju siromašnu školsku djecu opskrbljivala odjećom i obućom, organizirala toplu prehranu u školi i druge potreštine, osobito za nastavu. Osim toga u selu Moždenc, koje se nalazilo na cesti Varaždina - Zagreb i pored odvojka ceste koja vodi za Varaždinske Toplice, i u kojem se nalazila velika zgrada (sagrađena još godine 1870.) grofica Lujza Erdödy i njezin drugi suprug Rudolf I. otvorili su 28. svibnja 1890. privatnu bolnicu za besplatno liječenje bolesnih seljaka. Riječ je o prvoj privatnoj bolnici kraj Novog Marofa, koja je tada imala tri bolničke sobe s 13 do 15 bolničkih kreveta, dakako liječničku ordinaciju i druge najnužnije prostorije, te bolničku kapelu. Za liječenje bolesnika brinuo se vlastelinski liječnik i sestre Milosrdnice iz Zagreba, koje su god. 1906. zamijenile sestre Sv. Križa iz -akova. Međutim, sve troškove bolnice i dakako liječenja pacijenata snosili su grofica Lujza Erdödy i njezin suprug Rudolf. Štoviše, bolesnicima koji se nisu mogli liječiti u bolnici, uglavnom zbog pomanjkanja mjesta, slala je grofica Lujza besplatno lijekove i hranu kući. Osim toga, osobno je često dolazila u bolnicu te njegovala i tješila bolesnike. Također je otvorila i financirala dječju kuhinju u selu Madžarevu. A zajedno sa svojim suprugom pomagala je sirotinju, stradale od požara, smrti, ili drugih nepogoda. Već od početka svoga djelovanja bolnica je prema želji svojih osnivača dobila ime (naslov) "Sukromna bolnica Sv. Marije de la Salute", i djelovala je sve do god. 1922. Uništena je u doba agrarnih reformi koje provode vlasti Kraljevine Jugoslavije, koje u zgradu bolnice useljavaju ured kotara Novi Marof. Zato obitelj Erdödy već godine 1923. odlazi iz Hrvatske, a slavna grofica Lujza Erdödy umire već godine 1924.

Zaključak

Recimo na koncu, da provedena istraživanja nedvojbeno pokazuju da su i brojne žene, ovdje posebno one koje su iz velikaške porodice Erdödy, također izgrađivale hrvatsku povijest i kulturu i to na različitim područjima javnoga života, ali i privatnoga obiteljskog života, bez kojega i nema javnosti. Kao što smo vidjeli, mnoge od njih bile su istaknute donatorice na području opće kulture i umjetnosti, ali i školstva. Upravo stoga i ženama pripada istaknuto mjesto u historiografiji, što je nažalost još uvijek uvelike zanemareno. Naime u brojnim stručnim radovima koji se tiču hrvatske povijesti, istaknute žene spominju se ili samo usput, ili se pak uopće ne spominju. Ovaj prilog stoga želi također biti poticaj da se ove nepravde u pogledu uloge i značenja žene također i u izgradnji nacionalne povijesti kulture postupno uklone.

Bilješke

¹ O hrvatskoj grani grofova Erdödy u hrvatskoj historiografiji, a još manje o istaknutim ženama iz ove obitelji ne postoje sistematska znanstvena istraživanja. Izravno su o tom zaslužnom velikaškom rodu pisali slijedeći autori: Ivan Bojničić: Plemstvo i bogatstvo

obitelji Erdödy, Prosvjeta, Zagreb 1985. God. III, Sv. 1, 12, 14-15; Ivan Filipović: Ispisi iz središnjeg arhiva obitelji Erdödy u središnjem državnom arhivu Slovačke u Bratislavi, Arhivski vjesnik, Zagreb 1978-1979, Br. 21-22, 181-200. Jedinu monografiju objavio je Karlo Horvat: Toma Erdödy-Bakać, ban Hrvatski, Zagreb 1900. Od novijih priloga ističem: Agneza Szabo: Tradicija donatorstva i javnih djelatnosti ogranka obitelji Erdödy u Klanjcu od početka 17. do sredine 19. stoljeća, Anali Galerije Antuna Augustinčića, Zagreb 1992, Br. 12, 23-33; Ista: Hrvatska grana grofova Erdedi, Matica časopisa matice hrvatskih iseljenika, Zagreb 1995, God. 45, Br. 4, 1-4; Bedić Marko, Velikaška obitelj Erdödy - uspon i pad, Kaj, Časopis za književnost, kulturu i umjetnost, Zagreb 1996, God. 29, Br. 3, 31-52. Osnovne podatke o grofovima Erdödy vidjeti također C. Wurzbach: Biographisches Lexicon der Kaiser-thums Oesterreichs, 4, Wien 1858, 66-69; Erdödy, Hrvatski biografski leksikon, Zagreb 1998, Sv. 4, 54-65. Ističem, da vrijednih podataka o obitelji Erdödy, ali ne i o istaknutim ženama iz te obitelji nalazimo i u II. i III. izdanju knjige: Dragutin Pavličević: Povijest Hrvatske, Zagreb 2000., 2002.

² Vanino Miroslav, Isusovci i hrvatski narod I, Zagreb 1969, 425; 458. Dobronić Lelja, Crkva Sv. Katarine u Zagrebu i hrvatsko plemstvo (Vodič po starinama), Tkalčić Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb 2000, Sv. 4, 389-424; 396; 417; 423.

³ Ortner Stjepan, Povijest gradine i trgovišta Krapine, Krapine, Krapina 1899, Franjevački samostan, 151-158, 152. Szabo Agneza, Hrvatska grana grofova Erdedi, Matica časopis matice hrvatskih iseljenika, Zagreb 1995, God. 45, Br. 4, 1-4; 3.

⁴ Krivošić Stjepan, Slike iz prošlosti zaprešićkog kraja od 1209. do 1903, Zaprešić, 1993; Gregorjančevke 207-209.

⁵ Oporuka Barbare Erdödy, Krivošić Stj., n. dj. 215-217; Vanino M., n. dj., 450.

⁶ Vanino M., n. dj., 226-227.

⁷ Vanino M., n. dj., 226; 450.

⁸ Vanino M., n. dj., 406-408.

⁹ Izvor cit u bilj. 12.

¹⁰ Szabo Agneza, Ratkaji Velikotaborski u hrvatskoj povijesti i kulturi, Matica časopis hrvatske matice iseljenika, Zagreb 1995, God. 45, Br. 7-8; Vanino M., n. dj., 132.

¹¹ Vanino M., n. dj., 171; 349-350; 449; 456; 460-461; Szabo A., Hrvatska grana grofova Erdedi, n. dj., 1-4; 3; Šišić Ferdo, Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb 1962, 297-307.

¹² Szabo A., n. dj., 1-4; 3. Više o najstarijoj povijesti glasovite crkve u Belcu vidi: Noršić Vjekoslav, Opis nove župne crkve Bl. Djevice Marije u Belcu 1758. g., Starine JAZU, 1952, 44.

¹³ Šćitaroci Mladen Obad, Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja, Zagreb 1991, 188-189; Szabo A., n. dj., 3-4.

¹⁴ Szabo A. Tradicija donatorstva i javnih djelatnosti ogranka obitelji Erdödy u Klanjcu od početka 17. do sredine 19. stoljeća, Anali Galerije Antuna Augustinčića (dalje: Anali...), Klanjec 1992, Br. 12, 23-33;

- ¹⁵ Ista, 28; Paškal Cvekan, Franjevački samostan u Klanjcu, Klanjec 1983, 22-24; 41-48; Vanino M., 460-461.
- ¹⁶ Paškal C., n. dj., 22-23; 41-50.
- ¹⁷ Cit. prema Hrvatski biografski leksikon, Zagreb 1998, Sv. 4, 54-65, 60.
- ¹⁸ Isto, 83; Szabo A., n. dj., 28; Schneider A. Neostvoreni boravak Beethovenov u Hrvatskoj, Zagreb (revija) 1942, 3-25; Šišić F., n. dj., 374-376.
- ¹⁹ Cuvaj Antun, Građa za povijest školstva, Zagreb 1913; Sv. IX, 358-359; Šćitaroci M., n. dj., 34; 36.
- ²⁰ Szabo A., Hrvatska grana grofova Erdedi, 3-4; Ista; O sudjelovanju žena u hrvatskom narodnom preporodu (1835.-1848.), Kaj, časopis za književnost kulturu i umjetnost, Zagreb 1995, br. 4-5, 109-121.
- ²¹ Isto; Šćitaroci M., n. dj., 189; 324.
- ²² Schneider Marijana, Portreti 16.-18. stoljeća, Zagreb 1982, 80-81. (ističem da autorica donosi sjajne prikaze i ostalih članova obitelji Erdödy, ali samo muškaraca).
- ²³ Šćitaroci M., n. dj., 198; 262; 272.
- ²⁴ Cuvaj A., Građa za povijest školstva, Zagreb 1913, Sv. IX, 69-70; Šćitaroci M., n. dj., 198; Manenica Lovro, Bolnica Novi Marof, Novi Marof 1991, (Osvrt na izgradnju dvorca obitelji Erdödy u Novom Marofu 11-12; Privatna bolnica grofice Luise Erdödy u Novom Marofu 13-14).